

„... Az ő-ző nyelvet beszélő alföldi népesség körében sajátos néprajzi szigetet képeztek. Máig különböznek Tisza-vidék népétől ...”¹.

Apátfalva

Helyi identitástudat – helyi kulturális értékek megőrzése, továbbadására tett törekvések - falusi turizmus- vidékfejlesztés

Előszó

Kultúra - helyi kultúra és a vidékfejlesztés

A kultúra nagyon tág, szerteágazó fogalom és állandóan változó tartalom. A legegyszerűbb és közérthető definíciója: az emberiség történelme folyamán felhalmozott anyagi és szellemi értékek összessége. Mind azt a teljességet értjük, ami az embert körülveszi, amit az ember évszázadok során alkotott és létrehozott, melyeket természeti, épített vagy éppen közösségi értékeknek is nevezhetünk.

A kultúra szóban három fontos tényező van: a természet, az ember és az érték. Nem véletlen tehát, hogy ma a Földünkön bekövetkezett globális válságból való kilábalás megoldására a kultúrkörbe tartozó szakma szinte egyenlőség jelet tesz a kultúra és a fejlesztés, a kultúra és vidékfejlesztés között. Meggyőződésem, hogy mi a Maros folyó bal partján csak akkor lehetünk úrrá periférikus helyzetünkön, ha a település fejlődését a saját belső erő, a harmonikus emberi kapcsolatok, és ha a saját tájunkon kialakult kultúra motiválja.

Mit is jelent tehát a kultúra és vidékfejlesztés egyenlőségjele?

Szendrőné dr. Font Erzsébet: Vidékfejlesztés és közművelődés c. előadásában, melyet Szegeden a II. Közművelődési Nyári Egyetemen mondott el 2000-ben, így fogalmaz: „Ha fejlesztési politikáról beszélünk, akkor általában a pénz és az ezzel kapcsolatos értékek jutnak az emberek eszébe. A vidékfejlesztési politikának a középpontjában az ember áll. Az, az ember, aki minden vidéken, minden tájon megalkotja saját kultúráját, amely kultúra abból fakad, hogy minden egyes tájon másféle erőpróbának volt kitéve az ember, másféle táj vette körül, másfajta munkakultúrát, termelési kultúrát kellett neki meghonosítani. Más anyagokkal volt körülveve, másképpen kellett építkeznie, másképpen kellett öltözködnie, más volt a tápláléka.

.... A vidék a helyi értékeket és az abból fakadó sajátosságok sokszínűségét jelenti, az ott élők közötti összetartozást. ...ez az, az erő, amiből építkezni lehet. A vidékfejlesztési gyakorlat tényleg nem szólhat másról, csak az emberről. Nem elsősorban a mezőgazdasági, műszaki fejlesztésről, gáz-programokról, autópálya építési programokról van szó, hanem arról, hogy a vidéken élők akik oda kötődnek és oda húzza őket a gyökereik a falvakban tudjanak maradni és ott meg tudjanak élni.”

Apátfalva

Apátfalva a Viharsarok déli, földrajzilag a Békés-Csanádi löszháthoz, a mezőgazdasági termelés egyik legalkalmasabb vidékéhez tartozik. A múltban a régi Csanád megyében, a jelenlegi Magyarcsanak helyén feküdt. Ma Csongrád megye déli részén, a Maros folyó jobb partján, Makótól keletre, 10 km távolságra fekszik, s a 43-as főközlekedési út szeli ketté. A község közigazgatási határa 5002 ha.

¹ Bibic könyvek munkatankönyv: Vargáné Nagyfalusi Ilona: Múltunk szötte örökség – Dr. Tóth Ferenc: Ajánlás, Apátfalva Község Önkormányzata, 2000.

Apátfalva már Szent István korában is létezett. Az **első írásos emlék 1334-ből** való, mely „**Pothfalua**”-nak említi. Egy 1447-ben kelt oklevélben a „Patfalva” nevet viseli. Az „Apátfalva” név eredete nem tisztázott, de a falu lakossága ma is a régi elnevezés szerint „Pátfalva”-nak nevezi.

A történelem és a természet vihara többször elpusztította a települést. A török pusztítás után a település teljesen kihalt, és 100 évig pusztának neveztek.

A XVII. század végétől kezd újra benépesedni a terület. 1751-ben kamarai igazgatás alá került és a szerb határőrök kivonulása után a szomszédos magyar településekről, továbbá Jászfákóhalmáról és Heves megyéből újabb telepések jöttek. Őket tekintik a mai lakosság őseinek. A csanádi püspök „**Apátfalvát 1753-ban önálló plébániává emelte ...**”.

A település természeti adottságaiból adódóan jelentős **mezőgazdasági termelési tradíciókkal** rendelkezik. A XIX. sz. végéig híres volt a kender- és a gabonatermesztés, a Maros folyó mentén a szőlő és a gyümölcsstermesztés. A XX. században terjedt el a korai burgonya, vöröshagyma, a foghagyma és a petrezselyem termesztése. Híres volt a ló, a szarvasmarha tenyésztés és a marosi vízi élet (halászat, vízi malom).

Apátfalván soha sem volt nagybirtok, így a '90-es évek utáni földprivatizációval a mai birtoknagyság a múlt sajátos struktúrájához (többsége 15-20 hektár) hasonló.

Apátfalva mai **faluképe** egy megtervezett falu benyomását kelti. Az ősi falu a 43-as főközlekedési úttól jobbra esik központjában a templommal. Itt található a polgármesteri hivatal, iskola, óvoda, művelődési ház, mozi, könyvtár. A 43-as főközlekedési út bal partján fekszik az „újfalusi” rész, mely az 1950-es évektől alakult ki utcasorrá, de dinamikusan az 1970-es évektől épült. Szintén új településrésze a községnek a cigányok lakta terület, mely az 1970-es árvíz után (Magyarcsanád felé) létesült.

Apátfalva **infrastrukturális** ellátottsága a magyarországi falusi viszonyokat tekintve átlagosnak tekinthető.

Apátfalván, a szomszédos Magyarcsanáddal ellentétben csak **magyar nemzetiségűek**, többségében **katolikus vallásúak** éltek, ill. élnek. A **cigány lakosság** száma ma kb. 15 %.

Mindenképpen szólni kell az apátfalvi emberről is. Az apátfalvi ember történelme folyamán keményen dolgozó, büszke és istenfélő ember volt. Földje adta biztonságán (itt sosem sem volt nagybirtokos) a faluja egyenlő volt a megélhetéssel, a társadalmi, gazdasági felemelkedéssel.

A betelepült jászsági és a palócföldi családok hagyományait Apátfalva az 1950-es évek végéig megőrizte. A **palóc nyelvjárás** még ma is fellelhető. **Építkezése, lakberendezése** (fázekasság, bútorfestészet) sajátos jellemzőkkel bírt. Önálló **népviseléssel** rendelkezett. **Hímzése** a fehér alapon fehér lyukhímzés. Gazdag **népzenei-, népdal- és néptánc** kincsel rendelkezett.

1906-ban *Bartók Béla* 35 népdal jegyzett le a faluban. A dél-alföldi táncrend közel felét is itt gyűjtötték. Leghíresebb adatközlők *Kerekes (Burkus) Márton* és *Kardos István*, aki országos hírvőfély volt és 1972-ben megkapta a „Népművészet Mestere” kitüntető címet. Többek között nevéhez fűződik az '50-es években az országhatáron túl is bemutatott „Apátfalvi lakodalmas” színrevitele is. A település fúvószenesi hagyományokkal is rendelkezik. A 19. század végén és 20. század elején pezsgő politikai, kulturális és civil élet jellemezte.

Nem csak jelentős tradicionális értékekkel rendelkezik, hiszen a **Maros folyó és ártere** mindmáig jelentős természeti értéket is képvisel. Igen gazdag, sajátos növény- és állatvilága van. Apátfalva külterületének egy része a Körös-Maros Nemzeti Park természeti területe.

Az 1920-30-as években a település lélekszáma meghaladta a hatezretet. Ma nem éri el a 3.500 főt. Apátfalvát is, mint általában falvaink többségét **az előregedés és elvándorlás jellemzi, periférikus helyzetben van.**

A 19. századvégi és a 20. század elei Apátfalva egy sajátos néprajzi szigetet alkotott a térségben. Ebből erdei iskolájának, alkotóházának elnevezése, a **Szigetház**.

Apátfalva ma már nem olyan „szigete” a térségnek, mint a XIX. sz. végén, a XX. sz. elején. A múlt gazdálkodását, életmódját, szokásait visszahozni már nem lehet és nem is kell. Viszont a falu múltja, természeti értékei olyan kulturális értékeket képviselnek, melyet őriznünk, védenünk és átörökítenünk kötelességünk, sőt erre alapozva a falu periférikus helyzetéből való kitörés egyik lehetősége is. A nem rég elkészült településfejlesztési koncepció jövőképeinek első mondata így szól: „Apátfalva a gazdag néphagyományainak köszönhetően már rövid idő alatt a környezete schengeni-határmenti térségének kulturális központjává válik...”²

Hogy mennyire lesz igaz a koncepció jövőképeinek első mondata, az most még nem tudható. Tény, hogy a koncepciót készítő szakemberek a település helyzetelemzéséből azt a következtetést vonták le, hogy **az erősen periférián lévő település egyik kitörési pontja mindenképpen a helyi kultúrában rejlik.**

Mit teszünk mi ezért? Csak vázlatosan:

- 26 éve működtetjük azokat a felnőtt és gyermek hagyományörző **csoportokat**: néptánc, népzene, népdal, hímzés, fűvós, melyek elsődleges célja, hogy a **helyi tradicionális kultúrát őrizze és átörökítse**. Három éve alakult a **hagyományörző csoport**, melynek tagjait gyermektől a legidősebb korig, a falu minden korosztályát felöleli, melynek elsődleges célja régi hagyományaink felelevenítése, színpadra vitele. Ide sorolom a gazdakört is, mely a **hagyományos falusi gazdálkodás** hagyományait is őrzi (lovasnap, szántóverseny).
- 2000-ben a Soros Alapítvány támogatásával létrehoztuk és azóta, sok-sok pályázattal, önkéntes munkával folyamatosan fejlesztjük a **Szigetházat**. A volt pártházat alakítottuk át erdei iskolának, mely 30 főre szálláshely, melegítőkonyhával és ebédlővel, udvarán paraszti kemencével. Elsősorban általános iskolásokat fogad az intézmény. A helyi gyerekeknek és az ország minden részéből érkező csoportoknak kötetlen, játékos formában bemutatjuk, megtanítjuk Apátfalva néprajzát és természeti értékeit. A Szigetház a falu tradicionális értékeinek tárháza és szellemi műhelye, egy „élő múzeum”.
- Ugyancsak 2000-ben és ugyancsak a Soros Alapítvány támogatásával megjelentettük a „**Bíbic**” **könyveket**. Ezek a kis könyvecskék munkatankönyvek, melyekből az apátfalvi gyerekek az iskolában, tanórán „megtanulják” Apátfalvát: történelmét, népköltészetét, nyelvét, népdalkincsét, földrajzát, stb., de megjelentettük Apátfalva tradicionális gazdálkodását és kéziratban kész az apátfalvi monográfia is.
- Az iskola rendezi a „**Dózsa Napokat**”, hiszen itt táborozott Dózsa György (győztes csatája itt volt).
- Helyi kultúránk megőrzését szolgálják a különböző, évenként ismétlődő **fesztiválok** (Pl. Pünkösdi fűvószenekarok találkozója, a **falunap, lovasnap, szántóverseny** a 2004-ben „kitalált” **parasztolimpia**, az apátfalvi népi játékok versenye.
- Soha sem felejtkezünk el „**híres**” **emberinkről** (Pl. Kardos István születésének 100., 110. -, Dr. Takács Endre levéltáros születésének 100. évfordulója). Hazahívjuk az országosan (határon túl is) elismert személyiséget (pl. Sipos István maratoni futó, Benkóczi Zoltán színész, Vári Bertalan táncos-korográfus).
- Környeztünk védelméért, szépítéséért egy mozgalmat indítottunk (2009) „**Virágos, élhetőbb Apátfalva – Szépség-tisztaság-környezetvédelem =fenntartható fejlődés** címmel.
- Nagyon fontos a közös történelmi gyökerekre épülő **határon túli testvér-települési kapcsolatok** építése. 1997/1998. Közös Gyökerek a közös jövőért program – Eszterlanc Tábor (a két hetes táborban három ország 170 gyermeke és fiatalja ismerkedett meg Apátfalva tradicionális értékeivel), és az erre épülő „Guzsalyos”- Testvértelepülések Találkozója.

² Településfejlesztési koncepció és Program, II. kötet: Fejlesztési Koncepció (Egyeztetési anyag), 7. fejelet. Apátfalva jövőképe (Hazai Fejlesztési RT. Budapest, 2004.)

Apátfalva, a Vajdaságból Kisorosz, Erdélyből Apáca települések forgószínpadszerűen évenként, mindig – más-más településen rendezett tradicionális múltra épülő kulturális találkozó.

Hogy Apátfalván érték még a hagyomány, az nem nekem, mint népművelőnek köszönhető. Annyiban talán igen, hogy a **motivációt** én adtam. Sokat olvastam és kutattam a faluról, de a fontos az, hogy nagyon sokat beszélgettem az emberekkel. Ezen **beszélgetések** segítettek a lakosokat abban, hogy tudatosuljon bennük, mekkora kincs tulajdonosai. Sikerült megtalálnom a faluban azt a „magot”, akinek szintén nagyon fontos Apátfalva és annak fejlődése. Az 1997-ben alakult **Pátfalváért Egyesület**, melynek elnöke vagyok, működése közel 15 éve alatt négyszer végzett a **lakosság körében közvéleményfelmérést** (első: 1997.: egész lakosságra kiterjedő, melynek alapja egy 1994-ben elkészített „Életfa” volt – még a többi reprezentatív felmérés volt.), melyből megtudtuk a lakosság véleményét falujáról, mit tart fontosnak. Mindegyik *Font Erzsébet* megállapításait igazolták.

Az egyik **felmérésben** kértük állítsák rangsorba mi a legfontosabb számukra: út, járda, iskola, kultúrház, sport stb. Számomra is megdöbbentő volt, hogy még a falu képviselő-testülete mindig utat meg járdát akar építeni, addig a lakosság összességében a kultúrához kötődő fejlesztéseket tartotta legfontosabbnak, tette az első helyre. A másik felmérés egy pályázat kapcsán mikro-térségi volt, melyben rákérdeztünk arra, hogy mit tart értéknek településén a válaszadó. A hat településből csupán két helyen, Apátfalván, ott hangsúlyosan és Magyarcsanakon volt érték a hagyomány, a természet, míg a többi településen az iskola, az orvosi rendelő, idősek klubja volt csupán az érték. A legutóbbiban (2009.) a községben lévő szolgáltatások (önkormányzati, egyéb) minőségre kérdeztünk, jó-e Apátfalván élni? (Igen - pozitív eredménye lett.)

Ugyancsak fontos minden kistelepülésen a **helyi újság** akkor, ha nem csak arról szól, mikor van kutya oltás, vagy mikor kell befizetni a helyi adót, hanem az újság teret ad lakossági véleménynek is, ha beszél a múlt értékeiről. Pl. elmondja azt is: élt Apátfalván egy olyan ember, aki Kossuth-ért a vagyonát áldozta, többször meglátogatta a raboskodásakor Rodostón. Vagy elmond „igaz meséket, igaz apátfalvi emberekről”. Az újságot szinte minden ember betűről betűre elolvassa – tudom tapasztalatból, hiszen sokáig szerkesztettem a helyi újságnak óriási szerepe van a kommunikációban, a közösségformálásban, a helyi kultúra közvetítésében.

Tehát, ha nem csak azt akarjuk, hogy településünk fennmaradjon, hanem, ha azt akarjuk, hogy Apátfalva „Pátfalva” maradjon, létezzen a szó-szoros értelemben vett **helyi társadalom**, akkor a „gyökereket” is ismerni kell, ill. ma már meg kell ismertetni. A legtágabb értelemben vett helyi kultúrát valamikor a család, a több generáció együttélése közvetítette apáról fiúra. Ma már ez nem létezik. Ha még mesélnének is a déd- vagy nagyszülők, nincs, akinek elmondják, mert az unokát a videó és a számítógép érdekli, ami természetesen nem baj, de nem elégséges. Én úgy gondolom, és nem túlzok, ha azt mondom, a mi feladatunk (vezetők, közművelődési szakemberek, óvodapedagógusok, pedagógusok) a motiváció, a tudás megadása ahhoz, hogy ne gyökértelen generáció nőjön fel. Ehhez azonban a **helyi értelmiség tudatos, egymásra épülő tevékenysége** szükséges.

Helyi identitástudat – falusi turizmus

Meggyőződésem, hogy helyi identitástudat nélkül nem létezik helyi társadalom, de falusi turizmusról sem beszélhetünk. A falusi turizmus sokkal több, mint egy tengerparton vagy a hegyekben eltöltött nyaralás. A falusi turizmus a természeti értékeken túl a helyi értékek közvetítése, átadása. Ez azonban csak akkor lehet minőség és nem kommersz, ha a helyi egyszerű ember, mint „turisztikai szakember” személyisége, lelke tükrözi a faluja (természeti-kulturális) iránti szeretetet, tiszteletet, ismeri múltját, szokásait. Egy dunántúli kis település, Regenye honlapján olvastam egy igazmondást: „A magyar vendégszeretetnek a világon nagy híre van. A

vendégszeretet keresztényi hagyomány. Ennek az isteni törvénynek a magyar ember derekasan megfelelt mindig...

Az idézet teljesen igaz Apátfalvára is, hiszen a „híres pátfalvi vendégszeretet”, ha nem is úgy, mint az elmúlt század elején, még ma is él községünkben. Minden rendezvényünk, vendégfogadásunk alapja: természeti adottságaink a tradicionális múlt értékeivel.

Apátfalva földrajzi környezetének értékei: természeti, társadalmi, művelődési, történelmi adottságai - **motiváció** a vendég érkezésekor:

1. Természeti

- Alföld – mezőgazdaság
- Maros- és ártere – természeti szépség, sajátos és védett növény és állatvilág
- 90°C-os nehézfémion tartalmú, gyógyhatású termálvíz (ez még nem kihasznált – gazdaság, fóliasátor)
- Nyugodt, tiszta környezet

2. Társadalmi, művelődési

- Civiltársadalom – egyesületek, alapítványok
- Helytörténet – népelet (hagyományok), népi gazdálkodás, népi építészet, népi kézművesség, népi gasztronómia (étel, ital)
- Nyugodt politikai légkör
- Intézményhálózat – művelődés, sport
- Infrastruktúra (legfontosabbak: utak, közlekedés – megközelíthetőség, telefon, egészségügyi szolgáltatás, posta, boltok, eMagyarország Pont)

3. Történelmi

Apátfalva **közel 700 éves település** – a magyar történelem jelentős történelmi eseményeinek színtere – Szent Gellért itt kelt át a Maroson, ő jegyezte le az első magyar népdalt,

Szent István győztes csatája Ajtony felett,

Dózsa győztes csatája,

„Vitéz Apátfalva” cím (1919-es „Apátfalvi vérfürdő”)

Trianon,

emlékművek,

épületek: Templom, Nepumuki Szent János szobor, Langó Kápolna, Kun-kereszt, Bekai nagydomb), stb.

legendák

4. Személyi feltétel:

Múltját, értékeit ismerő, szerető, tisztelő, büszke apátfalvi ember

Sokszor elmondtuk már mi, hogy **Apátfalva a „Dél-alföld gyöngyszeme”**. Olyan természeti, gazdasági, társadalmi, művelődési, emberi értékekkel rendelkezik, mely sajátos és egyedülálló a térségben. **Erre építve a falusi turizmus, potenciálisan az egyik legalkalmasabb módja a település fejlesztésének.**

Apátfalva, 2010. november 11.

Móricz Ágnes